

ÖZEL BOR KİMYASALLARI VE BOR DÜNYASINDAKİ GELİŞMELER

Doç. Dr. Kenan POSLÜ ve Dr. Hasan ÇEBİ

BOR CEVHERLERİNİN ENDÜSTRİDEKİ KULLANIMI

Doğada yaklaşık 230 çeşit doğal bor minerali bulunmasına rağmen ticari değere sahip olanları; tinkal, kolemanit, üleksit, probertit, borasit, pandemit, szyabelit, hidroborasit ve kernit'tir.

Bor, doğada tüm canlıların yaşantısını devam ettirmesi için vazgeçilmez elementlerden birisidir. Bunun yanında; bor dünyada en yaygın kullanım alanına sahip olan elementlerin başında gelmektedir. Sanayinin en önemli temel taşlarından birisi olan bor ürünleri; katma değerinin çok yüksek olması nedeniyle; bor dünyada belli başlı firmaların elindedir. Oligopol'lerin olduğu bir pazarda, Türkiye çok önemli bir paya sahiptir. Ancak, rezerv ve cevher kalite avantajının yüksek olmasına rağmen; yurt içi ve yurt dışı pazarda istenen düzeyi henüz yakalayamamıştır.

Eti Bor A.Ş., Eti Holding A.Ş.'ye bağlı bir KİT olup; Türkiye'deki tek bor üreticisi ve pazarlayıcısı durumundadır. Bor cevherlerinin devletleştirilmesi ve Eti Holding A.Ş.'ye geçmesiyle birlikte; Dünya'da en büyük Bor üreticileri Amerika'da yerleşik U.S. Borax ile Türkiye'de Eti Holding A.Ş. olmuştur. Ancak, bu iki büyük üretici dışında, diğer Bor üreticileri; Arjantin, Şili, Çin, Rusya gibi ülkelerde bulunmaktadır.

Bor mineralleri ve ürünlerinin kullanıldığı sanayi dallarını aşağıdaki gruplarda toplamak mümkündür: cam sanayii, seramik sanayii, temizleme ve beyazlatma sanayii, yanmayı önleyici (geciktirici) maddeler, ilaç ve kimya sanayii, tarım, metalürji, enerji depolama, arabalarda(hava yastıkları, hidrolik fren vb), atık sulardan ağır metallerin temizleme işlemleri, pigment ve kurutucu olarak, nükleer uygulamalar ve diğer kullanım alanlarıdır. A.B.D., Batı Avrupa ve Japonya'da bor mineralleri ve ürünlerinin kullanım oranları farklıdır. A.B.D.'de en çok tüketim fiberglas izolasyon sanayiinde olmaktadır. Batı Avrupa'da ise sabun ve deterjan sanayii bor tüketiminde öndedir. Japonya'da en büyük bor tüketimi tekstil ve fiberglas sanayiinde gerçekleşmektedir.

Borun kullanım alanları başlıca;

Kolemanit (Kalsiyum- Borat Cevherleri)

Bor alaşımları
Yangın söndürücüler
Sodyum perborat
Yüksek fırın eritgeni
Tekstil cam elyafı

Borik Asit/Bor Oksit

Porselen boyaları, Cam hamuru ve vernikler
Tekstil cam elyafı, İzolasyon cam yünü ve Borasilikatlı (sert) camlar
Sülfürtrioksit dengeleyici madde
Mikrop öldürücü antiseptikler
Tekstil
Hidrokarbonların hava oksidasyonlarında katalizör
Kaynak ve lehim eritgenleri
Fotoğrafçılık, Kozmetik sanayi
Refrakter ve biriket malzeme

Boraks Dekahidrat/Boraks Pentahidrat

Çamaşır tozu, Sabun, Temizlik maddeleri
Patlayıcı maddeler
Flotasyon reaktifleri
Elektrotlar, elektrolitler ve elektrik ızalasyonu
Deri sanayi
Çimento
Tarım ilaçları, gübre
Yangın söndürücüler
İlaç ve kozmetikler
Antifrizlerde korozyon önleyici
Böcek ve mantar zehirleri

Disodyum Oktaborat

Yangın söndürücüler
Ahşap koruyucular
Gübre
Tarım ilaçları

Sodyum Perborat

Çamaşır tozu ve detarjanlarda katkı maddesi
Tekstil ve tekstil boyaları
Dezenfekte maddesi
Gargara suyu

Sodyum Pentaborat

Gübre
Yangın söndürücüler

Disodyum Metaborat

Yapıştırıcılar
Çamaşır tozu ve deterjanlar
Tarım ilaçları

Fotoğrafçılık
Tekstil sanayi

Susuz Boraks (Ham Rafine)

Borasilikatlı (sert) camlar
İzalasyon cam yünleri
Porselen boyları
Cam hamuru, cila ve vernikler
Metalurjik eritgen
Kaynak lehim ve lehimcilik
Sodyum perborat
Gübre

üleksit (Kalsiyum-Sodyum Borat Cevherleri)

Borasilikatlı (sert) camlar
İzalasyon cam yünleri

Amonyum Pentaborat

Elektrik kondansatörleri
Kağıt kaplama
Yangına karşı yapılan dayanaklı işler

Amonyum Tetraborat

Nötralleştirme maddesi
Yangına karşı yapılan dayanaklı işler

Bor Metali

Hekzabor Silisit - refrakter malzeme
Tetrabor Silisit - refrakterler
Alüminyum Borin - yüksek sıcaklık transistörleri
Titanyum Borin
Bor Fosfit
Gecikmeli sigortalar
Fişek ve roket yakıtı
Vakum tüpleri imali
Zımpara ve aşındırıcılar
Alüminyum üretiminde
Güneş pillerinde koruyucu malzeme
Hava ve uzay araçları için yapı malzemesi
Yarı iletkenler
Çelik sertleştirme

Bor Karbür

Zırh plakaları
Aşındırıcılar ve zımpara
Keski kalemleri
Nükleer reaktörler için kontrol kalemleri

Bor Nitrür

Zırh plakaları
Aşındırıcılar ve zımpara
Keski kalemleri
Nükleer reaktörler için kontrol kalemleri

Bor Fosfat

Çok az kayıplı dielektirikler

Bor Tribromür

Diboran
Yarı iletken brominasyon malzemeler

Bor Trifluorür

Nötron analizi
Katalizör

Bor Triklorür

Kurutucular için polimerizasyon maddesi
Sıvı sülfür trioksit için dengeleştirici madde

Kurşun Borat

Galvaniz plastik işleri
Boya ve vernik kurutucu
Kurşun camı

Çinko Borat

Seramik, Tıp
Yangın söndürücü
Mantar zehirleri

Lityum Tetraborat

Seramikler

Trimetil Borat

Lastik ve reçine köpükleri
Kağıt hamuru parlaticısı
Artık çözeltilerden metal elde edilmesi
Polimerizasyon katalizörü

Potasyum Borat

İnorganik bor bileşikleri
Fotoğrafçılık
Kazan tutkal çözücüsü
Metalurjik kaynak ve lehimcilik
Diazotop banyo çözeltileri

Bakır Metaborat

Ağaç için yanmaya dayanıklı malzeme
Sümme hastalığı bileşikleri
Petrol boyları
Seramik boyları

Fluorborik Asit

Amonyum Fluorborat
Kadmiyum Fluorborat
Bakır Fluorborat
Kurşun Fluorborat
Nikel Fluorborat
Potasyum Fluorborat
Sodyum Fluorborat
Stannus Fluorborat
Çinko Fluorborat

Baryum Meta Borat ve Ağır Metal Borat

Yanmayan ve erimeyen boylar
ültraviyole soğutucu

Değişik Organik Boratlar

Glikol Boratları
Alkol Boratları
Trimetroksiboransin
Jet yakıt antrifrizi
Nötron bombada nükleer koruyucu

TÜRKİYE'DE BOR TEKNOLOJİSİNE YÖNELİK YAPILABİLECEK

AR-GE ÇALIŞMALARI

A) ETİ HOLDİNG A.Ş., AR-GE DAİRESİ BAŞKANLIĞI'NCA YÜRÜTÜLMekte OLAN PROJELER ÇİNKU BORAT ÜRETİMİ

Çinko borat üretimi ve kullanım alanları ile ilgili literatür araştırması yapılmış ve elde edilen referans bilgileri ışığında laboratuvar çapta borik asit ve çinko oksit kullanılarak $2Zn0.3B_2O_3.3,5H_2O$ formülüne sahip Çinko Borat'm üretimi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen ürünün fiziksel özelliklerinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar yapılmış, değişik parametrelerde ürün oluşumu, kalitesi incelenmiş ve yapılan çalışmalar bir ara raporda değerlendirilmiştir.

BORLU GÜBRE ÜRETİMİ

Proje ETİ HOLDİNG A.Ş. Genel Müdürlüğü Ar-Ge Daire Başkanlığı bünyesinde yürütülerek tamamlanmıştır. Proje kapsamında; Borlu Gübre olarak kullanılan Disodyum Oktaborat Tetrahidrat'ın üretim yöntemi ve kullanım alanları ile ilgili olarak literatür araştırması yapılmıştır. Elde edilen bilgiler ışığında Disodyum Oktaborat Tetrahidrat'ın laboratuvar çapta üretimi incelenmiştir. MTA bünyesinde bulunan bir pilot ölçekli spray dryer'da borlu gübre üretim çalışmaları yapılarak optimum üretim koşulları tespit edilmiştir. Yapılan deneysel çalışmalara, sonuç ve önerilere ait bir rapor hazırlanmıştır. 19 Mayıs Üniversitesi Ziraat Fakültesi'ne "Borlu Gübrenin tarım alanında kullanımının araştırılması" konulu uygulamalı bir proje verilmiştir. Söz konusu proje çalışmaları tamamlanmış olup, proje sonuç raporu hazırlanma aşamasındadır.

TİNKAL CEVHERİNDEN BORİK ASİT ÜRETİMİ

Borik asitin Tinkal cevheri kullanılarak üretilmesi ile ilgili çalışmalar laboratuvar ölçekte Ar-Ge Dairesi Başkanlığı bünyesinde yürütülmektedir.

B) TÜBİTAK MARMARA ARAŞTIRMA MERKEZİ VE ETİ HOLDİNG A.Ş., AR-GE DAİRESİ BAŞKANLIĞI'NCA ORTAKLAŞA YÜRÜTÜLMekte OLAN PROJELER BOROKSİT ÜRETİMİ

TÜBİTAK MAM Kimya Mühendisliği Bölümü'nde yapılan çalışmalarda, öncelikle proje ile ilgili literatür araştırması yapılmış ve laboratuvar ölçekli bir silindirik akışkan yatakta iki kademedede bor oksit üretiminin deney koşulları tesbit edilmiştir. Pilot ölçekte yatay bir akışkan yatakta iki kademedede bor oksit üretim çalışmaları yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda %97-98 B_2O_3 içeren , 0,50-0,55 yığın yoğunluğuna sahip akıcı ve granule yapıda bor oksit üretimi gerçekleştirilmiştir. TÜBİTAK MAM tarafından projeye ait bir sonuç raporu hazırlanarak gönderilmiştir.

C) ETİ HOLDİNG A.Ş., AR-GE DAİRESİ BAŞKANLIĞI BÜNYESİNDE ÇALIŞILABİLECEK ÖNEME HAİZ BAZI ÖZEL BOR KİMYASALLARI SODYUM BOROHİDRİT

Formül: $NaBH_4$

Özelliği: Sodyum borohidrit çok amaçlı kullanım özelliği bulunan bir kimyasal maddedir.

Kullanım Yeri: 1) Kağıda daha fazla parlaklık kazandırmak amacıyla kağıt hamurunu beyazlatmak için kullanılır. Ayrıca geri kazanılan kağıtların parlaklığını arttırmak için kullanılır. 2) İlaç sanayinde ve bazı özel kimyasalların üretiminde indirgeme kimyasalı olarak kullanılır. 3) Endüstri atık sularından çözünmez ağır metallerin pratik olarak ve düşük maliyetle arındırılması için kullanılır. 4) Organik kimyasallardan metal iyonlarının, karbonil ve peroksit empüritelerinin arındırılması için kullanılır. Eğer bu empüriteler uzaklaştırılmazsa cilt baskımı ve ev ürünlerinde istenmeyen kokulara, renk-

lere ve malzemede instabilitelere neden olurlar. 5) Düşük maliyetli kimyasal solüsyon olarak pamuk-ğün ve pamuk-polyester karışımlarının sürekli boyanma işlemlerinde verimliliğin ve performansın artırılması için kullanılır.

BOR KARBÜR

Formül: B₄C

Özelliği: 1) Bilinen en sert malzemelerden biridir (bu yüzden siyah elmas diye de adlandırılır). 2) Çok kompleks ve mükemmel kimyasal, fiziksel ve mekanik özelliklere sahiptir. 3) Kimyasal korozyon ortamlara oldukça dayanıklıdır.

Kullanım Yeri: 1) Refrakter malzeme olarak, 2) Aşındırıcı malzeme olarak (zımparalama ve parlatmada, sert malzemeler için öğütücü ortam olarak). 3) Aşınmaya dayanıklı mühendislik malzemelerinde (örneğin nozüllerde), 4) Nükleer sanayinde nötron absorblayıcı olarak, 5) Kesici malzeme olarak, 6) Bor karbür tozu çelik veya diğer ferro-metallerin yüzeylerinin bor ile ince fakat sert ve

aşınmaya dayanıklı tabaka oluşturulmasında da kullanılır.

BOR NİTRÜR

Formül: α-BN (Beyaz grafit diye de adlandırılır).
β-BN (Elmas özelliklerine sahiptir).
Y-BN

Özelliği: 1) Çok yüksek sıcaklıklara dayanıklıdır (3000°C), 2) Kimyasal dayanımı yüksektir (özellikle asitlere ve ergimiş metallere karşı dayanıklıdır), 3) Yüksek sertliğe sahiptir (sertliği elmasa yakındır).

Kullanım Yeri: 1) Bor nitrür kimya ve metalürji endüstrisi, yüksek sıcaklık teknolojisi, elektronik ve elektroteknik dahil olmak üzere geniş bir kullanım alanına sahiptir, 2) Refrakter malzeme olarak, 3) Sertliği elmasa yakın olduğundan elmasın kullanıldığı yerlerde kullanılır (aşındırıcı disk, işleme ve delme işlemlerinde), 4) Sert metaller için kesici alet olarak, 5) Nükleer sanayinde nötron absorblayıcı olarak kullanılmaktadır.

UYE KAYITLARI GÜNCELLEŞTİRME FORMU

Oda Sicil No :

Adı Soyadı :

Unvanı

Emekli O

İşsiz •

İşyeri Adresi :

Ev Adresi :

Telefon

Fax :

e-posta

Sayın Üyemiz, formu doldurarak bize ulaştırmanız sizinle iletişiminizi sağlayacaktır.

Sıssız bir tKsıgız